ВАГОМИЙ ВНЕСОК У СКАРБНИЦЮ УКРАЇНСЬКОГО СЛОВОТВОРУ*

Ця рецензія трохи спізнилася, проте покликана ліквідувати певну несправедливість стосовно важливої для українського мовознавства праці, в якій справді вперше досліджується моделювання звуконаслідувальної лексики українських говорів Карпат, функціонування моделей ономатопів, їх семантична, фонетична та ономатопоетична структура, словотворчий потенціал та функціонування відономатопоетичних дієслівних та іменних моделей.

У рецензованій праці авторка розв'язує багато актуальних проблем словотвору, діалектології, семасіології, історії мови, етимології, над якими працює понад двадцять років. Як сказано у вступній частині, будучи маргінальним мовним явищем, в основі якого лежить позамовне звучання, ономатопея, хоч і була предметом зацікавлення вчених ще з античних часів, все ж вивчалася дотично до кардинальних лінгвістичних проблем, якот: суть мови, її походження, мовний знак та його природа, питання експресії, стилістики тощо. Подаючи історію дослідження ономатопів - слів, які наслідують звучання живої і неживої природи і є надзвичайно цінним мовним матеріалом, - від Платона до сьогодення, авторка демонструє глибоку обізнаність з працями лінгвістів, які досліджували неіндоєвропейський та індоєвропейський ономапоетичний матеріал.

Окремо аналізуються набутки україністики в цій галузі, зокрема монографія Р. Смаль-Стоцького "Примітивний словотвір. Студії до української граматики", видана у Варшаві у 1929 році, а також дослідження Л. І. Мацько, яка у своїй докторській дисертації на текстах художнього та публіцистичного стилів української мови і записах живорозмовної мови розглядає українські ономатопи як одну з груп інтер'єктивів. Проте деривaційний потенціал ономатопів, роль ономатопеї в діалектному словотворенні зовсім не вивчалася. Тому вибір в якості об'єкта дослідження всієї системи ономатопів і відономатопоетичних утворень у говорах Українських Карпат дозволив Ю. В. Юсип-Якимович уперше комплексно проаналізувати значний і оригінальний лексичний матеріал, з'ясувати загальне і специфічне у зіставленні з фактами літературної мови та матеріалами інших українських говорів. Виконане дослідження на основі власних записів, здійснених у Львівській, Івано-Франківській, Чернівецькій та Закарпатській областях), а також широкої лексикографічної бази, різноманітних джерел діалектного матеріалу. Як зазначає авторка, картотеку становить близько 14 тисяч лексичних одиниць.

Аналізуючи терміносистему та погляди лінгвістів на частиномовний статус звуконаслідувань, Ю. В. Юсип-Якимович розмежовує ономатопи та вигуки і небезпідставно схиляється до того, щоб виділити звуконаслідування в окрему частину мови з абстрактним категоріальним значенням сонорності.

Перший розділ монографії присвячений моделюванню власне ономатопів — їх семантичної, фонетичної структури. Зібраний звуконаслідु-

* Ю.В.Юсип-Якимович. Моделювання системи звуконаслідувальної лексики: Семантика. Фонетика. Словотвір (на матеріалі українських говорів Карпат). – Ужгород: Ґражда, 2006. - 212 с.

вальний матеріал авторка аналізує в межах 5 лексико-семантичних груп (з відповідними підгрупами) за джерелами звучань.

Тут розглядаються і моделі фонемотипів, варіювання звуків в ономатопах, а також ономатопоетичний словотвір і моделювання ономатопоетичної структури звуконаслідувань. Заслуговує високої оцінки аналіз фонетичної структури ономатопів, який дозволяє охарактеризувати фонетичну організацію діалектних ономатопів як таку, що виявляє значний ступінь упорядкованості.

Важливим також, на наш погляд, є запровадження в науковий обіг термінів *ономатопоетична модель, формансні ономатопи* (від лат. formans, -ntis — утворюючий) з різновидами — *ініціальні* (замість префіксальні) та *фінальні* (замість суфіксальні), *медіальні, композиційні, ономатопоетична структура* (замість словотвірна). Доцільність їх запровадження зумовлюється прагненням авторки уникнути сплутування понять традиційного словотвору і ономатопоетичного (див. с. 82).

Ці наукові терміни вперше були запроваджені дослідницею у кандидатській дисертації «Структура ономатопів та їх похідних…» у 1989 р. Добре перевірені часом, вони зараз знайшли своє успішне застосування при дослідженні явища ономатопеї навіть у неслов'янських мовах. Зокрема, саме ці терміни з посиланням на Ю.Юсип використав С.В.Чиронов при дослідженні ономатопоетичних слів у японській мові в назвах цілих розділів «Формансная структура японских ономатопов» (розділ II), «Содержательные характеристики формансной структуры...» (розділ Ш), ініціаль, вставка, медіаль, фіналь та ін. (див.Чиронов С.В. Ономатопоэтические слова в японском языке: Проблемы функционирования. – М, 2004. – 221с. - Режим доступу: http://www.dissercat.com/content/ onomatopoeticheskie-slova-v-sovremennom-yapons kom-yazyke-problemy-funktsionirovaniya), що свідчить не лише про доцільність запроваджених термінів, але й про універсальність ономатопеї як мовного явища.

Зібраний звуконаслідувальний матеріал Ю. В. Юсип-Якимович об'єднала в ономатопоетичні моделі, яких налічується майже 80. Їх аналіз супроводжується цікавими і змістовними коментарями стосовно фонетики, морфонології, історії мови із залученням фактів споріднених і неспоріднених мов.

У другому розділі роботи висвітлюється моделювання відономатопоетичних похідних і, на нашу думку, ця частина монографії має особливу вагу, оскільки в ній представлено матеріали до 650 словотвірних гнізд, а це надзвичайно цінний фактаж для майбутнього повного гніздового словника української мови. Саме словотвірне гніздо, на думку автора, "дозволяє досліджувати закономірності реалізації словотвірного потенціалу ономатопів" (с. 93). Зразки 52 словотвірних гнізд дослідниця наводить у монографії "Ономатопоетика" (2007). Як свідчить зібраний матеріал, основне ядро відономатопоетичних похідних складають дієслівні утворення, об'єднані у словотвірний тип. Він активно функціонує в карпатських говірках і представлений сімома моделями: **З + -а-(ти)**, **З + -ча-(ти)**, **З + -ка-(ти)**, **З + -і-(ти)**, **З + -ота-(ти), З + -оті-(ти)**, **З + -ну-(ти)** та їх варіантами. На основі словотвірних гнізд установлено також понад 30 іменних моделей відономатопоетичних похідних.

Ю. В. Юсип-Якимович на основі зібраного матеріалу робить цікаві спостереження про зв'язок ономатопоетики з дитячим мовленням та арго. Завершують роботу глибокі і змістовні висновки про народну ономатопею як живе і невичерпне джерело для поповнення скарбниці літературної мови.

Підводячи підсумки, вкажемо на гарне оформлення монографії, продуманий науковий апарат. Полегшують сприйняття матеріалу численні схеми і таблиці, індекс A TERGO ономатопів, іменний та предметний покажчики. Таким чином, рецензована праця Ю. В. Юсип-Якимович має важливе наукове, практичне, прикладне значення і прислужиться широким колам філологів, славістів, краєзнавців, молоді — усім, кому дороге Слово.

Г. І. Вовченко,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови
Ужгородського національного
університету